

http://www.batory.org.pl/upload/files/pdf/MOWA_NIENAWISCI_MOWA_POGARDY_INTERNET.pdf (доступ: 20.01.2019).

11. Polska pomoc w liczbach, Zob. URL: <https://www.polskapomoc.gov.pl/Polska,pomoc,w,liczbach,15.html> (доступ: 7.02.2019)

12. Public Opinion Survey of Residents of Ukraine, September 29–October 14, 2018, s. 53, Zob. URL: https://www.iri.org/sites/default/files/2018.11.30_ukraine_poll.pdf (доступ: 5.02.2019)

13. Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe, Pew Research Center, 10 May 2017. URL: http://assets.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/11/2017/05/09154356/Central-and-Eastern-Europe-Topline_FINAL-FOR-PUBLICATION.pdf (доступ: 6.02.2019)

14. The Administration of State Frontier Service of Ukraine Foreign citizens who visited Ukraine in 2017 year, by countries Zob. URL: https://ukrstat.org/en/operativ/operativ2013/tyr/tyr_e/vig2017_e.htm (доступ: 8.02.2019)

15. The Organisation for Economic Co-operation and Development Aid at a glance charts Receipts for Ukraine, OECD, URL : https://public.tableau.com/views/OECDDACAidataglacebyrecipient_new/Recipients?:embed=y&:display_count=yes&:showTabs=y&:toolbar=no?&:showVizHome=no (доступ: 7.02.2019).

16. Verluise, Geopolityka granic Wspólnoty Europejskiej, tłum. L. Kłopotowski, Toruń 2014, s. 126–127; Informacja rządu na temat polskiej polityki zagranicznej w 2010 roku (przedstawiona przez ministra spraw zagranicznych Radosława Sikorskiego na posiedzeniu Sejmu 8 kwietnia 2010 r.), „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 2011, s. 11.

17. W Polsce studiuje około 70 tys. zagranicznych studentów, w tym ponad połowa Ukraińców, URL : <https://www.wirtualnemedia.pl/artukul/70-tys-zagranicznych-studentow-w-polsce-polowa-z-nich-z-ukrainy> (доступ: 5.02.2019)

УДК 364.442.6:316.776

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА США: РОЗ'ЄДНАННІ ШТАТИ АМЕРИКИ?

І. О. Черновол, І. Ю. Чарських

Анотація. Дане дослідження акцентує увагу на актуальних проблемах та викликах американській інформаційній безпеці в контексті виборів президента США 2020 року й приходу до влади новообраного президента – Джоєфа Байдена. Надано стислу інформацію стосовно основних технологій втручання у виборчий процес; нормативного регулювання забезпечення інформаційної безпеки під час виборчого процесу у США; організаційних заходів, направлених на захист виборчого процесу з американських президентських виборів 2020 року; впливу соціальних медіа в контексті порушення питання забезпечення інформаційної безпеки США. Використовуючи системний підхід, разом із залученням методу критичного аналізу досліджено основні проблеми, загрози та виклики інформаційній безпеці США, окреслено можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: інформаційна безпека США, технології втручання, виборчий процес, президентські вибори, соціальні медіа.

Проведення справедливих, прозорих виборів, забезпечення відкритого та чесного виборчого процесу відповідно до закону можна назвати характеристикою будь-якої демократичної держави. Однак, разом із розвитком демократичних процедур, які дозволяють координувати виборчий процес, із розробкою методів моніторингу підготовки та проведення виборів, з'являються все більші ризики, які загрожують легітимності виборів. З огляду на важливість інституту виборів у демократичних країнах, на сьогодні, на жаль, швидко розповсюджуються методи втручання у виборчий процес зовнішніх сил – інших держав, метою яких є вплив на хід і результат виборів задля реалізації своїх власних інтересів.

За іронією долі, саме Сполучені Штати опинилися в епіцентрі уваги іноземних «друзів», які залюбки скористалися низкою «опцій» для втручання в американську сферу інформаційної безпеки, передвиборчого процесу та власне виборів президента у 2016 році. На думку автора, не викликає подиву той факт, що «найдружелюбнішою» виявилась Російська Федерація, яка використала достатню кількість технологій втручання у вибори, до більшості з яких США, вочевидь, не були готові. До того ж, частину з так званих «опцій», що допомогли агентам Кремля в реалізації такого втручання американці створили

власноруч. Наприклад, постійні міжпартійні суперечки демократів та республіканців; халатне ставлення до конфіденційної інформації та способів її отримання, зберігання й передачі з боку деяких американських політиків; слабка система захисту баз даних, які містять особисту інформацію щодо виборців й безпеку якої гарантує саме держава; слабкий зв'язок та відсутність налагодженого постійного діалогу з громадськістю для поінформованості населення щодо донесення перевіреної інформації та обговорення наявних протиріччів всередині країни серед різних соціальних груп тощо. Такі прогалини дають можливості для атаки й простір для маневрів зацікавленим суб'єктам впливу, особливо для Москви, що є недопустимим для Вашингтону й потребують вирішення та налагодженої політики реагування на спроби інших країн втрутитися в інформаційну сферу «свята святых» демократії.

Окремої уваги заслуговує американська сфера мас медіа, а саме проблема використання соціальних мереж певними суспільними групами й окремими впливовими суб'єктами задля поширення власних меседжів, які можуть створювати (збільшувати, якщо така вже існує) соціальну напругу всередині країни, притягувати прибічників за допомогою тих чи інших маніпулятивних дій (на кшталт, спотворення інформації та подавання такої, яка вигідна автору на загальне). А якщо до таких дій вдається скажімо сам президент, то дана проблема автоматично стає надважливою та потребує уваги на національному рівні.

Американський виборчий процес історично завжди був цілком іноземного впливу, саме тому, забезпечення безпеки виборчої інфраструктури та свободи вибору від іноземного втручання на сьогодні є пріоритетами національної безпеки США. Загрози виборчим системам постійно змінюються і посилюються, з огляду на безперервний технологічний розвиток та наявні можливості зовнішнього впливу, більшість з яких є доступними не тільки для світових лідерів, але й для держав, що претендують на такий статус. Саме тому, захист цих систем вимагає пильності, застосування інновацій та адаптації.

Актуальність даного дослідження полягає у вищевказаних наявних чітких проблемах і загрозах інформаційній безпеці Сполучених Штатів. Проблема захисту американської інформаційної безпеки під час виборчого процесу і протидії іноземному втручання до нього широко досліджується в американських та вітчизняних науково-концептуальних та суспільно-політичних колах. Зокрема, варто згадати Дж. Годінеса, Д. Корстанжа, Д. Левіна, Н. Марінова, С. Шульмана, І. Р. Боднара, О. П. Дзьобаня, В. Жугана, В. Пашкова, О. М. Косонова, Д. Волза, Д. Сенджера, Дж. Барнса, які розглядали особливості втручання у виборчий процес в США в умовах глобалізації суспільства та зростання інформаційних загроз. Проте, відсутність достатньої кількості досліджень даної проблеми, з точки зору врахування ряду наявних прогалин зазначених вище та в умовах всесвітньої пандемії, дає можливість вивчення останньої з іншої сторони.

У демократичних державах вибори на національному рівні є ключовими подіями, що дозволяють мирно змінити склад основних осіб, які приймають політичні рішення, державних органів, діяльність яких визначає основи функціонування держави. Відповідно, одним із найкращих засобів досягнення цілей зовнішньої політики є втручання у вибори в іншій країні. Технології втручання у виборчий процес можна визначити як спроби зарубіжних урядів, таємно або відкрито, вплинути на вибори в іншій країні. Існує безліч способів, які дозволяють державам домагатися зміни режиму інших країн, і вибіркове втручання – тільки один з цих методів.

Дослідження Х. Левіна, проведене у 2016 році, показало, що з 938 розглянутих виборів США і Росія (враховуючи період існування СРСР) здійснювали втручання в кожні дев'ять вибори (в 117 з 938). Те ж дослідження показало, що в середньому втручання на користь однієї зі сторін, що бере участь у виборах, збільшує частку її голосів приблизно на 3 % [1]. У 2018 році Дж. Годінезом було запропоновано таке визначення іноземного втручання у вибори: це мотивоване втручання, при якому закордонна держава втручається до виборів іншої держави з метою реалізації своїх інтересів і поліпшення власного статусу [2]. Аналізуючи пропозиції зарубіжних та вітчизняних дослідників, автор дає таке визначення

зовнішньому втручанню: це зловмисні дії, що вживаються урядами іноземних держав або іноземними суб'єктами, спрямовані на маніпулювання політичним дискурсом, дискредитацію виборчої системи, вплив на внутрішню політику будь-якої держави. При цьому, оцінка даного явища з точки зору моралі залежить від приналежності того чи іншого дослідника до конкретної школи теорії міжнародних відносин.

Основні методи зовнішнього втручання у виборчий процес базуються на використанні засобів масової інформації, які сьогодні дійсно є четвертою владою, здійснюючи безпрецедентний вплив на формування громадської думки та довіри до достовірності інформації, а також проведенні кібератак на критично важливу інфраструктуру та цифрову інфраструктуру, що має відношення до виборчого процесу або осіб, які беруть участь в останньому. Серед основних методів зовнішнього втручання у виборчий процес можна виділити такі: дезінформація, політична реклама, посилення настрою, фальсифікація особистості, злом, розвідувальне хакерство, інфраструктурні атаки, шпіонаж, фінансування партії або виборчої кампанії, екстремальне втручання [3]. Більшість з цих методів Кремль з успіхом використав під час свого втручання у президентські вибори США 2016 року, тим самим засвідчивши факт відсутності кваліфікованої підготовки американських урядових організацій до протистояння інформаційним атакам такого рівня [4]. Такий перебіг подій змусив уряд Сполучених Штатів переглянути нормативне регулювання забезпечення інформаційної безпеки під час виборчого процесу та вдатися до низки організаційних заходів, направлених на захист виборчого процесу наступних президентських виборів.

Виборча система США є децентралізованою, що зумовлює складність її законодавчого регулювання, адже кожен зі штатів має право самостійно визначати особливості проведення голосування. Проте питання інформаційної безпеки виборчого процесу визначається одним із головних складових національної безпеки США і йому приділяється значна увага на федеральному рівні. Так, необхідність протидії зовнішньому втручанню до виборчого процесу затверджена у Національній контррозвідувальній стратегії. У ній підкреслюється: «Росія залишається серйозною розвідувальною загрозою інтересам США, застосовуючи агресивні дії для підбурювання і загострення напруженості та нестабільності в американському суспільстві і втручання в безпеку наших виборів» [5]. Аналіз законодавства США у цій сфері і існуючих загроз виборчій системі показав, що на разі можна виокремити низку прогалин у регулюванні виборчого процесу. Відповідно, для їх подолання американським урядом було запропоновано низку законопроектів, які стосуються внесення змін до законодавства США у сфері протидії кіберзагрозам. Серед таких – Hack Your State Department Act, For the People Act of 2019, State and Local Government Cybersecurity Act, SAFE Act, Defending American Security from Kremlin Aggression Act та інші. Серед основних положень у них – заборона використання бездротових модемів у машинах для голосування; повернення до використання паперових бюлетенів; розробка стандартів кібербезпеки для постачальників систем голосування; закупівля машин для голосування виключно у американських виробників; періодичні аудити систем голосування, особливо напередодні виборів; поступова заміна систем голосування; поліпшення безпеки систем голосування; впровадження кращих практик для розробки бюлетенів, інструкцій по проведенню голосування і тестування бюлетенів тощо.

З огляду на неможливість протидії інформаційним загрозам виключно за допомогою законодавчого регулювання, урядом США активно вживаються заходи, які передбачають роз'яснювальну роботу з громадськістю, взаємодію із політичними партіями та штабами кандидатів у президенти. Починаючи з 2016 року федеральний уряд підтримує зусилля штатів і місцевих громад у боротьбі із зовнішніми загрозами виборчому процесу за допомогою обміну інформацією про уразливість і загрози виборчим системам; надання технічної допомоги, розробки і реалізації навчальних програм і практичних тренінгів; допомоги органам штатів і місцевим органам у підготовці алгоритму реагування на інциденти, пов'язані з кібер-атаками, націлені на їх виборчі системи [там само]. Реалізуються різноманітні інформаційно-пропагандистські програми у взаємодії з

органами штатів і місцевими органами влади. Серед таких програм варто виділити проект PROTECT2020, метою якого є залучення виборців до протидії іноземному впливу на виборчий процес. Проект ініційований CISA – федеральним агентством, яке відповідає за національну безпеку виборів [6].

Так чи інакше, чергові вибори президента США відбулися як і планувалося 3-го листопада 2020 року. Чи мало місце зовнішнє втручання з боку Кремля цього разу, враховуючи підготовку американського уряду до протидії такому за досвідом 2016 року? В день виборів, 3-го листопада, в.о. міністра внутрішньої безпеки США Чед Вольф заявив, – «Ми не маємо свідчень успішного завдання шкоди або змін голосів на виборах з-за кордону. Ці вибори найбільш захищені в історії» [7]. Пізніше, 12-го листопада, група посадовців – представників служб у Міністерстві внутрішньої безпеки США (в тому числі, які відповідають за захист виборчого процесу) виступили зі спільною заявою, в якій відкинули підозри про масштабні фальсифікації на президентських виборах, – «Немає ознак, що в якійсь системі голосування голоси були стерті, загублені чи змінені, або скомпрометовані», – говориться в заяві опублікованій на офіційному сайті CISA [8].

Проте, в загальному, посадовці говорять про відсутність саме масових фальсифікацій, а як щодо локальних точкових втручань? Чи були такі? Якщо так, то якого характеру та на кого спрямовані? Відповідь на ці питання можна знайти у спільній заяві Управління директора Національної розвідки, Федерального бюро розслідувань, Агентства національної безпеки та Агентства з комп'ютерної та інфраструктурної безпеки, оприлюдненій 5-го січня 2021 року. У ній йдеться про те, що Росія, «ймовірно», причетна до серії кібератак на низку американських федеральних відомств, яка була виявлена минулого місяця. В результаті кібератак зловмисники проникли до внутрішніх мереж майже десятка різних федеральних агентств і відомств. Загалом встановлено менш ніж 10 державних відомств, які постраждали внаслідок атаки, а також те, що метою хакерів, очевидно, був збір розвідданих, а не здійснення будь-яких деструктивних дій, – підкреслюється в заяві [9]. «Остання була очевидно відсічно спробою президента Дональда Трампа у його дописах у твітері вказати, що за атакою стояв Китай. Але всередині розвідувальних агенцій мало хто сумнівається, що відповідальність несе Росія. Зібрана інформація не вказує на Китай, повідомляють поінформовані джерела», – пише видання The New York Times [10].

За результатами голосування, 14-го грудня, колегія виборників підтвердила перемогу демократа Джо Байдена, який отримав 306 голосів, в той час як Дональд Трамп – 232 (для перемоги на виборах президента США необхідні 270 голосів виборників) [11]. В свою чергу, 7-го січня 2021 року, Конгрес США офіційно визнав перемогу Джо Байдена, зробив це на той час діючий віце-президент Майк Пенс, незважаючи на відмову Дональда Трампа визнати власну поразку на президентських виборах, яку останній аргументує тим, що вибори були «сфальсифіковані» й нібито «в нього вкрали значну частину голосів». Одразу після формального оголошення перемоги Джо Байдена, Дональд Трамп оприлюднив свою заяву, яку змушений був поширити через Twitter одного зі своїх речників Дена Скавіно, адже його власні сторінки у соцмережах (Twitter, Facebook, Instagram, Snapchat, Twitch, Reddit) заморожені на невизначений термін через заворушення у Вашингтоні. В заяві він пообіцяв «упорядковано передати владу до 20 січня». І водночас повторив свої претензії щодо фальсифікації виборів, при цьому не надавши ні суду, ні громадськості жодних доказів на підтвердження останніх [12]. Проте, саме події 6-го січня 2021 року, стали кульмінацією протистояння Трампа з реальністю та порушили проблему значення та впливу соціальних мереж у США, викликавши шквал обговорень у суспільно-політичних, науково-дослідних колах. Мова йде про так званий «штурм Капітолію» – насильницькі протести, що пройшли у Вашингтоні (округ Колумбія), організовані групою прихильників президента США Дональда Трампа після низки його провокаційних твітів та публічних заяв, метою яких було змінити результати президентських виборів 2020 року. Учасники протестів захопили будівлю Капітолію США, що призвело до загибелі п'яти людей. За фактом даних подій ФБР відкрило близько 160 проваджень, серед яких звинувачення

пред'явлені не менш як 150-ти особам. Демократи звинуватили Трампа в підбурюванні до бунту, що стало причиною оголошення Палатою представників імпічменту экс-президенту. Однак Сенат виправдав Трампа [13].

Варто зазначити, що останній на протязі усієї каденції використовував соціальні платформи для комунікації зі своїми прихильниками й не тільки, натомість офіційні канали зв'язку президента з населенням більшою мірою ним не використовувались. Даний феномен можна пояснити тим, що в такий спосіб Дональд Трамп обходив певну низку фільтрів присутніх на офіційних державних платформах та майже усіх акредитованих ЗМІ. Саме Twitter, який уподобав экс-президент, став інструментом для поширення меседжів, більшість з яких могли містити прямі образи по відношенню до його опонентів та посадовців, дії яких часто не знаходили схвалення в площині особистих інтересів Трампа. Твіти экс-президента неодноразово створювали настрої всередині країни, зіштовхували чолами різні соціальні групи, вводили в оману громадськість шляхом подання спотвореної інформації тощо.

Незважаючи на це, багато хто поспішив назвати дії Twitter та інших компаній цензурою та утиском свободи слова гарантованої Першою поправкою до американської Конституції. Проте, така оцінка не витримує критики, оскільки поняття «цензура» за визначенням описує дії держави, а не приватних суб'єктів, в статусі яких й перебувають вищезгадані соціальні мережі. До того ж, згідно 230-го американського Communications Decency Act, вони звільнені від відповідальності за контент, який на них розміщують користувачі. Отже, юридично платформи не здійснили жодних порушень. В свою чергу, Twitter пояснив свої дії наступним чином, – «Після ретельного розгляду нещодавніх твітів з облікового запису @realDonaldTrump та контексту навколо них ми назавжди заблокували цей обліковий запис через ризик подальшого підбурювання до насильства» [14].

Разом із цим, легітимність встановлюваних правил та практика їх застосування викликає все більше питань, а сила, продемонстрована платформами не може не насторожити уряди США та інших країн. На сьогодні не існує готових відповідей, як саме має бути врегульовано свободу висловлення на платформах. Проте, зрозумілим стає те, що дане питання потребує вирішення і скоріше за все найближчим часом будуть з'являтися пропозиції щодо нормативного регулювання соціальних мереж.

Підсумовуючи викладене вище, бачимо, що ризик втручання іноземних держав у виборчий процес є актуальною проблемою сучасних демократичних виборів. Варто зазначити, що негативний зовнішній вплив на вибори проявляється не тільки у перемозі того чи іншого кандидата, а й має більш серйозний і довгостроковий вплив на демократичні процеси та державні інститути, викликаючи недовіру до демократії, діяльності влади, політиків з боку громадян. Наявність внутрішніх суперечок у США між політичними партіями, всередині уряду та у соціальних мережах тільки погіршують ситуацію та породжують все нові й нові проблеми, роз'єднуючи в такий спосіб американське суспільство. Безумовно, зусилля та кошти витрачені на підготовку системи захисту американської інформаційної безпеки та президентських виборів не були марними й, скоріш за все, деструктивні дії цього разу надходили зсередини Сполучених Штатів. За таких умов, основним завданням американського уряду має стати відновлення внутрішнього балансу в країні шляхом досягнення максимально можливого порозуміння між політичними партіями, урядом та населенням. До того ж, уряду США варто зосередити увагу на нормативному регулюванні соціальних медіа платформ як на федеральному, так і на рівні штатів. Звісно, негайного втручання з боку держави потребує населення, з метою поліпшення ситуації навколо впливу та наслідків коронавірусної інфекції. Водночас, новообраному президенту та адміністрації належить взяти активну участь у зовнішній політиці та налагодити відносини з союзниками, партнерами тощо. Час виходити з тіні, яка останнім часом, подекуди, впала на Сполучені Штати. Мовляв, – «Democracy dies in darkness».

Аннотація. Данное исследование акцентирует внимание на актуальных проблемах и вызовах американской информационной безопасности в контексте выборов президента США 2020 и прихода к власти новоизбранного президента – Джоозефа Байдена. Предоставлено краткую информацию касаемо основных

технологий вмешательства в избирательный процесс; нормативного регулирования обеспечения информационной безопасности во время избирательного процесса в США; организационных мероприятий, направленных на защиту избирательного процесса американских президентских выборов 2020 года; влияния социальных медиа в контексте поднятия вопроса обеспечения информационной безопасности США. Используя системный подход, вместе с привлечением метода критического анализа исследованы основные проблемы, угрозы и вызовы информационной безопасности США, обозначены возможные пути их решения.

Ключевые слова: информационная безопасность США, технологии вмешательства, избирательный процесс, президентские выборы, социальные медиа.

Abstract. This study focuses on the current problems and challenges of the US information security in the context of the US presidential election in 2020 and the coming to power of president-elect Joseph Biden. Brief information is provided regarding the main technologies of interference in the election process; regulatory regulation of information security during the election process in the United States; organizational measures aimed at protecting the election process of the American presidential elections in 2020; the impact of social media in the context of raising the issue of information security in the United States. By using a systematic approach, with the involvement of critical analysis method, the main problems, threats and challenges of US information security are investigated, possible ways to solve them are identified.

Key words: US information security, intervention technologies, election process, presidential elections, social media.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Levin Dov H. When the great power gets a vote: The effects of great power electoral interventions on election results. *International Studies Quarterly*. (2016): 189-202. URL: <https://academic.oup.com/isq/article/60/2/189/1750842>
2. Godinez J. J. The Vested Interest Theory: Novel Methodology Examining US-Foreign Electoral Intervention. *Journal of Strategic Security*. 11.2 (2018): 1-31. URL: https://www.jstor.org/stable/26477717?seq=1#metadata_info_tab_contents
3. Methods of foreign electoral interference. EU vs Disinfo. April 2, 2019. URL: <https://euvsdisinfo.eu/methods-of-foreign-electoral-interference/>
4. Report On The Investigation Into Russian Interference In The 2016 Presidential Election. Volume I. March, 2019. URL: <https://www.justice.gov/storage/report.pdf>
5. National Counterintelligence Strategy of the United States of America 2020-2022. P1. January 7, 2020. URL: https://www.dni.gov/files/NCSC/documents/features/20200205-National_CI_Strategy_2020_2022.pdf
6. Protect 2020. March 15, 2019. URL: <https://www.cisa.gov/protect2020>
7. Volz D. Officials Say 2020 Election Is Most Secure In History, but Plead for Patience. *The WSJ*. Nov. 3, 2020. URL: <https://www.wsj.com/livecoverage/trump-biden-election-day-2020/card/Cp6Qn4nfW4MfEBymCHgK>
8. JOINT STATEMENT FROM ELECTIONS INFRASTRUCTURE GOVERNMENT COORDINATING COUNCIL & THE ELECTION INFRASTRUCTURE SECTOR COORDINATING EXECUTIVE COMMITTEES. CISA. November 12, 2020. URL: <https://www.cisa.gov/news/2020/11/12/joint-statement-elections-infrastructure-government-coordinating-council-election>
9. JOINT STATEMENT BY THE FEDERAL BUREAU OF INVESTIGATION (FBI), THE CYBERSECURITY AND INFRASTRUCTURE SECURITY AGENCY (CISA), THE OFFICE OF THE DIRECTOR OF NATIONAL INTELLIGENCE (ODNI), AND THE NATIONAL SECURITY AGENCY (NSA). ODNI. January 5, 2021. URL: <https://www.dni.gov/index.php/newsroom/press-releases/press-releases-2021/item/2176-joint-statement-by-the-federal-bureau-of-investigation-fbi-the-cybersecurity-and-infrastructure-security-agency-cisa-the-office-of-the-director-of-national-intelligence-odni-and-the-national-security-agency-nsa>
10. Sanger D., Barnes J. Hacking 'Likely' Came From Russia, U.S. Says in Belated Statement. *The NYT*. January 5, 2021. URL: <https://www.nytimes.com/2021/01/05/us/politics/us-russia-hacking.html>
11. Gambino L. Electoral college confirms Joe Biden's victory in presidential election. *The Guardian*. December 15, 2020. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2020/dec/14/electoral-college-joe-biden-donald-trump-2020-election>
12. Ред. Офіційно: Конгрес затвердив перемогу Байдена. Як реагує Трамп. *BBC NEWS*. 7 січня, 2021. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/press-review-55572550>
13. Кропман В. Штурм Капітолія буде розслідувати незалежна комісія. *DW*. 16 лютого, 2021. URL: <https://www.dw.com/ru/shturm-kapitolija-rassleduet-nezavisimaja-komissija/a-56589873>
14. Каздобіна Ю. Трамп проти Twitter. Що блокування президента США означає для свободи слова? *Детектор Медіа*. 13 січня, 2021. URL: <https://detector.media/infospace/article/183956/2021-01-13-tramp-proty-twitter-shcho-blokuvannya-prezidenta-ssha-oznachaie-dlya-svobody-slova/>